

УДК 343.1

Якимчук О. В.

*аспірантка кафедри правосуддя та кримінально-правових дисциплін
Національного університету «Острозька академія»*

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРЕДСТАВНИЦТВА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Постановка проблеми. Представництво у кримінальному провадженні є самостійним процесуальним інститутом. Представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні є одним із видів представництва у кримінальному провадженні. За основу поділу, до якого входить цей вид представництва у кримінальному провадженні, взято особу, яку представляють.

Представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні також заслуговує на класифікацію, оскільки має свої підвиди за різними критеріями та ознаками для поділу. Класифікація представництва дозволить розкрити сутність цього правового явища, визначити спільні та відмінні властивості певних видів представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні, систематизувати правові норми, які їх регулюють та знайти шляхи для вдосконалення правового регулювання представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням класифікації представництва займалися ряд вітчизняних вчених. Класифікацію представництва у цивільному та цивільно-процесуальному праві

© Якимчук О. В., 2017

© Національний університет «Острозька академія», 2017

-
- Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

досліджували І. О. Гелецька, Г. З. Лазько, І. А. Павлуник, С. А. Чванкін, О. Є. Харитонов, М. М. Ясинок, у кримінальному провадженні В. Д. Адаменко, С. Б. Мартиненко, В. В. Мелешко, В. Г. Пожар, П. М. Туленков, законного представництва у кримінальному провадженні – В. В. Самолюк. Однак, класифікацію представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні України не було проведено жодним вченим. Хоча можна виділити декілька підстав для класифікації саме цього виду представництва.

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення критеріїв для класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні та її проведення.

Виклад основного матеріалу. Поняття «класифікація» походить з латинського від слова «classis» – клас, група та «facio» – роблю [1, с. 455]. Згідно Академічного українського тлумачного словника (1970-1980 рр.), класифікація означає «систему розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями» [2, с. 175].

Першим критерієм за яким можна провести класифікацію представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні є *характер обов'язку*. За цим критерієм можна виділити *обов'язкове* та *добровільне* представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні.

Обов'язкове або як його ще можна назвати «офіційне» полягає в покладенні на керівника юридичної особи прав та обов'язків представника юридичної особи у кримінальному провадженні. За цивільним законодавством саме керівник уособлює волю юридичної особи та представляє її у відносинах з іншими суб'єктами правовідносин. Так, у ст. 92 ЦК України зазначено, що у випадках, встановлених законом, юридична особа може набувати цивільних прав та обов'язків і здійснювати їх через своїх учасників. Орган або особа, яка відповідно до установчих

▪ Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень [3]. С. Г. Керимов вважає, що представництво керівником юридичної особи на підставі акту органу такої юридичної особи (наприклад, статуту) «за своєю сутністю є представництвом обов'язковим, оскільки для представника у таких правовідносинах представництво інтересів особи, яку він представляє, є обов'язковим, покладеним на нього безпосереднім приписом закону або вказівкою акту органу юридичної особи» [4, с. 9].

Добровільне або ж факультативне полягає в укладенні керівником юридичної особи договору (правової допомоги, доручення) з представником. В даному випадку закон чи акт органу юридичної особи прямо не зобов'язує особу представляти інтереси юридичної особи у кримінальному провадженні, вона погоджується на представництво добровільно і до укладення відповідного договору для цієї особи представництво не обов'язкове, тобто воно факультативне. Юридична особа в особі керівника самостійно вирішує чи необхідний інший представник.

Другим поширеним для класифікації представництва критерієм є *спосіб або підстава виникнення* представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні. За цим критерієм можна виділити *законне (статутне)* та *договірне* представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні.

Законне представництво або доречніше вживати до представництва юридичних осіб поняття «статутне», оскільки «називати представництво юридичної особи її органами законним представництвом є абсолютно неприпустимим, виходячи з того, що собою являє законне представництво у цивільному судочинстві» [5, с. 24-25]. Так, «одноосібний виконавчий

▪ Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

орган організації корпоративного типу (директор, генеральний директор, президент), що діє в суді від її імені без довіреності, є прикладом статутного представництва» [6, с. 262-263]. Отож, статутне представництво полягає в тому, що на керівника юридичною особи статутом, положенням чи іншим актом органу юридичної особи покладено обов'язки щодо представлення інтересів юридичної особи, в тому числі, у судах, правоохоронних органах тощо. Статутні представники мають право доручати ведення справи у кримінальному провадженні іншому представнику, якого вони обирають. За відсутності іншого договірного представника, керівник є єдиним представником юридичної особи у кримінальному провадженні, якщо статутом обов'язки щодо представництва не покладено на іншу особу.

Договірне представництво здійснюється на добровільних засадах, заснованих на договорі. Це може бути договір доручення, договір про надання правової допомоги або трудовий договір. Договірне представництво реалізується внаслідок «взаємного волевиявлення особи, яку представляють та представника» [7, с. 10]. Представництво працівниками юридичної особи також відноситься до договірного представництва. Як зазначає Л. І. Шаповал, «коли особа влаштовується на роботу для виконання певних трудових функцій, вона тим самим автоматично дає згоду на подальші дії її керівника стосовно неї при виконанні своїх посадових обов'язків» [7, с. 10]. Таким чином, виконання працівником його трудових обов'язків щодо представництва юридичної особи у кримінальному провадженні ґрунтується на договорі – трудовому.

Третім критерієм для класифікації слугує *обсяг повноважень представника*. Повноваження представника, окрім кримінально-процесуального закону, визначає також або договір або акт юридичної особи (статут, положення, службова інструкція, наказ тощо). Представник

▪ Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

не може використовувати права та виконувати обов'язки не передбачені КПК України, а також виходити за межі наданих йому довірителем повноважень. На підставі цього можна виділити *необмежене* та *обмежене* представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні.

Необмежене представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні полягає в тому, що представник використовує усі надані йому кримінально-процесуальним законом права та виконує обов'язки за відсутності будь-яких обмежень у договорі чи акті органу юридичної особи, на підставі яких виникає представництво.

Обмежене представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні в свою чергу містить обмеження щодо повноважень представника. Юридична особа – учасник кримінального провадження може зробити застереження щодо використання прав чи виконання представником кримінально-процесуальних обов'язків. Зокрема, засновники можуть обмежити обсяг прав одноособового органу (керівника юридичної особи) у статуті юридичної особи. Яскравим прикладом може слугувати обмеження довірителями представників у праві укладання мирових угод.

Наступним критерієм є *процесуальний статус юридичної особи* у кримінальному провадженні. Класифікація представництва за процесуальним статусом «обумовлена відмінністю інтересів учасників та різним процесуальним становищем особи, яку представляють у кримінальному провадженні» [8, с. 136]. Іншими словами, підставою для поділу є процесуальна роль, у якій юридичні особи беруть участь у кримінальному провадженні. За цією ознакою можна виділити наступні види представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні:

- 1) *представництво потерпілого* (ст. ст. 55, 58 КПК України);
- 2) *представництво цивільного позивача* (ст. ст. 61, 63 КПК України);

▪ Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

3) *представництво цивільного відповідача* (ст. ст. 62, 63 КПК України); 4) *представництво заявника* (ст. 60 КПК України); 5) *представництво юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження* (ст. 64¹ КПК України); 6) *представництво третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт* (ст. 64² КПК України).

П'ятим критерієм для проведення класифікації може слугувати *вид юридичної особи*. Цей критерій впливає на особливості правовідносин представництва, які складаються між його суб'єктами (особою, яку представляють, представником та третіми особами). У зв'язку з тим, що правове регулювання представництва у кримінальному провадженні складають матеріальні (цивільні, господарські та трудові) норми права та процесуальні (кримінально-процесуальні, цивільно-процесуальні), вид юридичної особи знаходиться своє відображення у правовому регулюванні представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні. За цим критерієм можна поділити представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні на: 1) *представництво юридичних осіб публічного права* (юридичні особи публічного права створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування) та 2) *представництво юридичних осіб приватного права* (юридична особи приватного права створюється на підставі установчих документів).

У свою чергу, представництво юридичних осіб публічного права можна поділити на: а) представництво державних органів та б) представництво органів місцевого самоврядування. Представництво юридичних осіб приватного права за організаційною формою можна поділити на а) представництво господарських товариств (ті, у свою чергу поділяються на ще декілька підвидів відповідно до їх видів згідно ЦК України); б) представництво громадських об'єднань (Закон України «Про

▪ Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

громадські об'єднання» від 22.03.2012 р.); в) представництво установ; г) представництво підприємств (глава 7 ГК України). Відповідно до виду юридичної особи, її організаційно-правової форми існують вимоги щодо підстав представництва, обсягу повноважень (обмеження для державних органів та органів місцевого самоврядування в укладенні мирової угоди).

Шостим критерієм класифікації є *рівень професійності представника* юридичної особи у кримінальному провадженні або його юридичної обізнаності. За цим критерієм представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні поділяється на: 1) *професійне* та 2) *непрофесійне*.

Професійне представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні здійснюється адвокатами та юрисконсультами юридичної особи. Окрім того, представником може бути особа із юридичною освітою, яка не перебуває у трудових відносинах із нею та діє на підставі договору чи довіреності. Однак, із прийняттям змін до Конституції України, що стосуються надання кваліфікованої правової допомоги (ст. 131² Конституції України), адвокат може здійснювати представництво на всіх стадіях кримінального провадження, в тому числі у суді, то юрисконсульти та інші непрофесійні представники, які не мають посвідчення адвоката можуть представляти юридичну особу лише на досудових стадіях кримінального провадження.

Сьомим критерієм є *стадії кримінального провадження*, на яких здійснюється представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні. За цим критерієм проводили класифікацію представництва у кримінальному провадженні В. Д. Адаменко [9, с. 32], В. Г. Пожар [10, с. 68-69]. Відповідно до цього критерію можна виділити наступні види представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні: 1) *представництво юридичних осіб у досудовому розслідуванні* (розділ III

▪ Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

КПК України); 2) *представництво юридичних осіб у судовому провадженні у першій інстанції* (розділ IV КПК України); 3) *представництво юридичних осіб у судовому провадженні з перегляду судових рішень* (розділ V КПК України); 4) *представництво юридичних осіб при виконанні судових рішень* (розділ VIII КПК України).

Другий вид представництва юридичних осіб у судовому провадженні у першій інстанції має підвиди: а) представництво юридичних осіб у підготовчому провадженні (глава 27 КПК України); б) представництво юридичних осіб на судовому розгляді у першій інстанції (глава 28 КПК України).

Представництво юридичних осіб у судовому провадженні з перегляду судових рішень становить окремий вид представництва та заслуговує на виділення в окремий самостійний вид представництва, оскільки не є обов'язковою стадією кримінального провадження (починається лише у випадку подання учасником провадження апеляційної скарги, касаційної скарги тощо), а також має свої підвиди. Ними є: а) представництво юридичних осіб у провадженні в суді апеляційної інстанції (глава 31 КПК України); б) представництво юридичних осіб у провадженні в суді касаційної інстанції (глава 32 КПК України); в) представництво юридичних осіб у провадженні у Верховному Суді України (глава 33 КПК України); г) представництво юридичних осіб у провадженні за нововиявленими обставинами (глава 34 КПК України).

Класифікація представництва у кримінальному провадженні проводиться також за *правовим статусом особи представника*. Особливості правового статусу особи представника застосовуються науковцями як для представництва у цивільному процесі [11, с. 11], так і в кримінальному [10, с. 66]. За цим критерієм у кримінальному провадженні можна виділити наступні види представництва юридичних осіб:

▪ Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

- 1) *представництво керівником* (ст. ст. 58, 63, 64¹, 64² КПК України);
- 2) *представництво працівниками юридичної особи за довіреністю* (ст. ст. 58, 63, 64¹, 64² КПК України);
- 3) *представництво адвокатом* (ст. ст. 58, 63, 64¹, 64² КПК України);
- 4) *представництво прокурором* (ст. 36 КПК України, Закон України «Про прокуратуру»);
- 5) *представництво будь-якою іншою особою, уповноваженою на те, належним чином* (ст. ст. 58, 63, 64¹, 64² КПК України).

Представництво юридичної особи її керівником є поширеним видом представництва, характерним в основному для невеликих юридичних осіб, де відсутня юридична служба. Керівник у цьому випадку представляє інтереси юридичної особи у кримінальному провадженні без довіреності, на підставі установчих документів, зазвичай статуту. Представництво працівниками юридичної особи за довіреністю здійснюється зазвичай юрисконсультами юридичної особи, проте закон не забороняє уповноважити на підставі довіреності будь-якого іншого співробітника без юридичної освіти.

Третій вид представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні законодавець формулює як представництво «особою, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні» [12]. Цей вид зводиться до представництва юридичної особи адвокатом, оскільки ст. 45 КПК України передбачено, що захисником є адвокат, відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України та відсутні дані про зупинення або припинення його права на зайняття адвокатською діяльністю [12]. З січня 2019 року цей вид представництва стане єдиним, у зв'язку введенням монополії адвокатури на представництво інтересів інших осіб у суді.

Представляти інтереси юридичних осіб у кримінальному провадженні має право й прокурор. Так, ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»

▪ Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

уповноважено прокурора здійснювати представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. У кримінальному провадженні прокурор уповноважений пред'являти цивільний позов в інтересах держави (органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень) за наявності обставин передбачених у ст. 23 Закону України «Про прокуратуру».

Останній вид представництва юридичних осіб за правовим статусом представника дозволяє бути представником будь-якій дієздатній особі, уповноваженій на те, належним чином – законом, установчими документами юридичної особи та довіреністю, окрім категорій осіб виділених окремо законодавцем (прокурор, керівник та працівник юридичної особи).

Висновки. За наведеною класифікацією представництво юридичних осіб у кримінальному провадженні поділяється на окремі види за різними критеріями, що дозволяє поглиблено дослідити інститут представництва, визначити основні особливості представництва юридичних осіб на різних стадіях кримінального процесу, особу представника та участь юридичних осіб у кримінальному провадженні в цілому.

Список використаних джерел

1. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. кол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. [уклад. Н. С. Родзевич та інші]. – Київ: Наукова думка, 1985. – Т. 2. – 572 с.

▪ Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

2. Словник української мови: в 11 томах. / ред. кол. І. К. Білодід (голова) та ін.; [ред. П. Й. Горещкий, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І. Швидка]. – Київ: Наукова думка, 1973. – Т. 4. – 840 с.
3. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
4. Керимов С. Г. Представництво за законом в цивільному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. – Київ, 2006. – 19 с.
5. Немеш П. Ф. Розмежування законного представництва та інших видів представництва у цивільному процесі, що не пов'язані з видачею довіреності. Адвокат. – 2011. – № 7 – (130). – С. 23-25.
6. Осокіна Г. Л. Курс гражданского судопроизводства России. Общая часть: учебное пособие. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2002. – 616 с.
7. Шаповал Л. І. Представництво у цивільному праві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. – Київ, 2007. – 20 с.
8. Шпилев В. Н. Участники уголовного процесса. – Минск: Изд-во Белорус. ун-та, 1970. – 176 с.
9. Адаменко В.Д. Советское уголовно-процессуальное представительство / В.Д. Адаменко. – Томск, Изд-во Томского ун-та, 1978. – 196 с.
10. Пожар В. Г. Інститут представництва у кримінальному судочинстві: дис. на здобуття канд. юрид. наук: 12.00.09 / Пожар Вадим Георгійович. – Одеса, 2010. – 236 с.
11. Лазько Г. З. Правова природа процесуального представництва у цивільному процесі: автореферат дис. на здобуття канд. юрид. наук: 12.00.03. – Київ, 2006. – 19 с.

▪ Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

12. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – Ст. 88.

Якимчук О.В.

Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні

У статті проаналізовано підстави для проведення класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні, а також здійснено класифікацію. Основними критеріями для її проведення є: характер обов'язку, підстава виникнення представництва, обсяг повноважень представника, процесуальний статус юридичної особи, вид юридичної особи, рівень професійності представника, стадії кримінального провадження, правовий статус особи представника. Досліджено, що класифікація розкриває сутність представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні, дозволяє визначити особливості та недоліки у правовому регулюванні окремих видів представництва, шляхом їх порівняння.

Ключові слова: юридична особа, представництво, класифікація, кримінальне провадження.

Якимчук О.В.

Проблемы классификации представительства юридических лиц в уголовном производстве

В статье проанализированы основания для проведения классификации представительства юридических лиц в уголовном производстве, а также осуществлена классификация. Основными критериями для ее проведения являются: характер обязанности, основание

▪ Проблеми класифікації представництва юридичних осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.

для виникнення представництва, об'єм повноважень представителя, процесуальний статус юридичного лица, вид юридичного лица, рівень професіоналізму представителя, стадії уголовного виробства, правовий статус лица представителя. Исследовано, что класифікація розкриває сутність представництва юридических лиц в уголовном виробстві, дозволяє визначити особливості і недоліки в правовому регулюванні окремих видів представництва, путем их сравнения.

Ключевые слова: юридическое лицо, представительство, класифікація, уголовное виробство.

Yakymchuk O.V.

The issues of classification of representation of legal entities in criminal proceedings

The article analyzes the grounds for classification for representation of legal entities in criminal proceedings, and also classification is done. The main criteria for it are: legal nature of the duty, basis for the emergence of representation, capacity of the representatives' obligations, procedural status of the legal entity, type of legal entity, representative's level of professionalism, stages of criminal proceedings, legal status of the representative. It is investigated that the classification reveals the essence of the representation of legal entities in criminal proceedings, which allows to determine the peculiarities and shortcomings in the legal regulation of certain types of representation, by comparing it.

Key words: legal person, representation, classification, criminal proceedings.

▪ Проблеми класифікації представництва юридических осіб у кримінальному провадженні / О. В. Якимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17yovukp.pdf>.